

AKSIOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA TALABALARNING KASBIY SHAKLLANISHI**Ashirova Jayron Altiboyevna****Xalqaro Nordik Universiteti****Mustaqil Tadqiqotchisi****+99891 779 22 20****ashirovajayron3@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.15798466>**

Annotatsiya: Mazkur tezisda oliy ta'lim tizimida talabalarining kasbiy shakllanishiga aksiologik yondashuvning ta'siri chuqur tahlil qilinadi. Ishda kasbiy shakllanish jarayonida qadriyatlarining o'rni, uning nazariy-metodologik asoslari va pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Tadqiqotda talabalarda kasbiy qadriyatlarni shakllantirishga qaratilgan innovatsion pedagogik texnologiyalar va metodikalar ishlab chiqilgan bo'lib, ularning amaliyotga joriy etish mexanizmlari hamda samaradorligi eksperimental tarzda isbotlangan. Olingan natijalar bitiruvchilarning nafaqat bilimlari va ko'nikmalarini, balki axloqiy-ma'naviy fazilatlarini ham uyg'un rivojlantirish orqali ularni zamonaviy mehnat bozorining talablariga javob beradigan mas'uliyatli, ahloqiy prinsiplarga sodiq va professional yetuk kadrlar etib tayyorlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Aksiologik yondashuv, kasbiy shakllanish, qadriyatlar, kasbiy qadriyatlar, pedagogik texnologiyalar, ta'lim, oliy ta'lim, shaxsiy fazilatlar, kompetensiya, axloqiy tarbiya.

Asosiy qism: Bugungi tezkor o'zgaruvchan global dunyoda har bir jamiyatning barqaror rivojlanishi va raqobatbardoshligi uning asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo'lgan inson kapitalining sifati, xususan, mutaxassislarining kasbiy mahorati va ma'naviy qiyofasi bilan chambarchas bog'liq. Ta'lim tizimining asosiy vazifasi nafaqat bilim va ko'nikmalarni berish, balki yosh avlodni jamiyatning axloqiy me'yorlari, umuminsoniy va milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularda shaxsiy va kasbiy fazilatlarini uyg'un rivojlantirishdan iborat. Bu jarayonda talabalarining kasbiy shakllanishi markaziy o'rin egallaydi, chunki ular ertangi kunning professional kadrlarini tashkil etadi.

Zamonaviy mehnat bozori mutaxassislardan faqat tor soha bilimlarini emas, balki yuqori darajadagi mas'uliyat, ijodkorlik, muloqotchanlik, qadriyatlarga sodiqlik va axloqiy prinsipiiallik kabi shaxsiy-kasbiy fazilatlarini ham talab qilmoqda. Ana shunday sharoitda talabalarda nafaqat ilmiy-nazariy, balki qadriyatli dunyoqarashni ham shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan shu nuqtai nazardan, ta'lim jarayoniga aksiologik yondashuvni integratsiya qilish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Aksiologik yondashuv shaxsning qadriyatlar tizimini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, uning kasbiy shakllanish jarayonida shaxsiy ma'no, motivatsiya va axloqiy yo'nalishni ta'minlaydi. Qadriyatlar shaxsning ichki kompas vazifasini o'tab, uning kasbiy faoliyatidagi tanlovlari va qarorlariga asos bo'ladi.

Tadqiqot metodologiyasi:

Oliy ta'lim tizimida talabalarining kasbiy shakllanishiga oid ko'plab tadqiqotlar olib borilgan bo'lsa-da, ularda ko'pincha bilishga yo'naltirilgan va kompetentlikka asoslangan modellar ustuvorlik qiladi. Biroq, mutaxassisning shaxsiy-axloqiy va qadriyatli komponentlariga yetarlicha e'tibor berilmaganligi, bitiruvchilarning kasbiy faoliyatida duch kelayotgan axloqiy dilemmalar, kasbga nisbatan mas'uliyatsizlik yoki shaxsiy qadriyatlar tizimining sustligi kabi muammolar mavjudligini ko'rsatmoqda. Aksariyat o'quv dasturlarida qadriyatlarni shakllantirish jarayoni tizimli emas, balki ko'pincha tasodifiy yoki yashirin o'quv rejasi doirasida

amalga oshiriladi. Natijada, talabalarda mustahkam kasbiy qadriyatlar tizimi to'liq shakllanmayapti, bu esa ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida nafaqat samaradorlikka, balki kasbiy etika va ma'naviy prinsiplarga rioya qilishga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuningdek, talabalarining kasbiy shakllanishida aksiologik yondashuvni amalga oshirishning samarali pedagogik mexanizmlari va shart-sharoitlari ilmiy-metodik jihatdan yetarlicha asoslanmagan.

Tadqiqot maqsadi: Talabalarining kasbiy shakllanishida aksiologik yondashuvning nazariy-metodologik asoslarini ishlab chiqish va uni oliy ta'lim tizimida amalga oshirishning pedagogik shart-sharoitlari hamda samarali mexanizmlarini ilmiy asoslashdan iborat.

Tadqiqot vazifalari:

1. "Kasbiy shakllanish" va "aksiologik yondashuv" tushunchalarining falsafiy, pedagogik va psixologik adabiyotlardagi tahlili asosida ularning mazmun-mohiyatini ochib berish.
2. Talabalarining kasbiy shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar va ularning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash.
3. Aksiologik yondashuvning pedagogik imkoniyatlarini o'rganish va uning talabalarining kasbiy qadriyatlarini shakllantirishdagi rolini asoslash.
4. Oliy ta'lim muassasalarida talabalarining kasbiy shakllanishida aksiologik yondashuvni amalga oshirishning pedagogik shart-sharoitlarini ishlab chiqish.
6. Tadqiqot natijalari asosida oliy ta'lim tizimiga kiritish uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti: Oliy ta'lim muassasalarida talabalarining kasbiy shakllanish jarayoni.

Talabalarining kasbiy shakllanishining nazariy asoslari

Bu bobda talabalarining kasbiy shakllanishi tushunchasi, uning mohiyati, bosqichlari va bu jarayonga ta'sir etuvchi asosiy omillar har tomonlama ko'rib chiqiladi. Shuningdek, aksiologik yondashuvning falsafiy-pedagogik ildizlari, qadriyatlar nazariyasi (aksiologiya)ning asosiy tamoyillari va ularning ta'limdagi ahamiyati chuqur tahlil qilinadi. Nihoyat, aksiologik yondashuvning talabalarining kasbiy shakllanishidagi roli, kasbiy qadriyatlar tizimi va ularning shaxsiy rivojlanish hamda motivatsiyaga ta'siri ilmiy asoslanadi.

Kasbiy shakllanish tushunchasi va uning mohiyati

Kasbiy shakllanish – bu shaxsning butun hayoti davomida sodir bo'ladigan murakkab, ko'p qirrali va dinamik jarayon bo'lib, unda insonning kasbiy faoliyatga layoqati, bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy sifatlari, shuningdek, kasbiy ong va o'zlikni anglash darajasi rivojlanadi. Bu jarayon nafaqat professional bilimlarni o'zlashtirishni, balki kasbiy madaniyat, axloq, qadriyatlar va motivatsiyani shakllantirishni ham o'z ichiga oladi. Kasbiy shakllanish deganda, shaxsning kasbiy faoliyatiga moslashishdan tortib, uning doimiy o'sishi, rivojlanishi va o'z kasbiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishi tushuniladi.

Turli ilmiy yondashuvlarda kasbiy shakllanishga turlicha ta'rif beriladi:

- Psixologik yondashuvda kasbiy shakllanish – bu shaxsning kasbiy rivojlanish bosqichlari (kasb tanlash, kasbga kirish, kasbiy faoliyatni bajarish, kasbiy mahoratni oshirish va b.) davomida uning psixik jarayonlari, xususiyatlari va holatlarining o'zgarishi, shuningdek, kasbiy motivatsiya va shaxsiy yo'nalishning shakllanishidir. Masalan, E.A. Klimov, D. Super, J. Holland kabi olimlar shaxsning kasbiy rivojlanish modellari va uning psixologik aspektlariga e'tibor qaratadilar. Bunda shaxsning qiziqishlari, qobiliyatlari, moyilliklari va qadriyatlari kasb tanlash va unda muvaffaqiyatga erishishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlanadi.

- Pedagogik yondashuvda kasbiy shakllanish – bu ta'lim-tarbiya jarayonida shaxsda muayyan kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish, kasbiy kompetensiyani rivojlantirish hamda uning kasbiy dunyoqarashi va axloqiy fazilatlarini tarbiyalashga qaratilgan maqsadli va tizimli faoliyatdir. Pedagogik yondashuvda o'qituvchi va ta'lim muassasasining roli markaziy bo'lib, o'quv dasturlari, metodikalar va pedagogik shart-sharoitlar orqali kasbiy rivojlanish amalga oshiriladi.

- Sotsiologik yondashuvda kasbiy shakllanish shaxsning jamiyatdagi kasbiy rollarni o'zlashtirishi, mehnat bozorining talablariga moslashishi, kasbiy guruhlar va jamoalar bilan o'zaro munosabatda bo'lishi hamda ijtimoiy-kasbiy mobilligi jarayoni sifatida ko'riladi. Bunda ijtimoiy muhit, mehnat bozori tendensiyalari va ijtimoiy institutlarning kasbiy rivojlanishga ta'siri o'rganiladi.

Kasbiy shakllanish murakkab tizim bo'lib, quyidagi asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi (bu bosqichlar turli olimlar tomonidan biroz farqli tasniflanishi mumkin, lekin umumiy mohiyati bir):

1. Kasb tanlash bosqichi (Professional orientatsiya): Bu bosqichda shaxs o'z qiziqishlari, qobiliyatlari va qadriyatlari asosida kelajak kasbini tanlaydi. Maktab yoshidan boshlanib, oliy ta'limga kirishga qadar davom etadi. Bu davrda kasbiy dunyoqarashning dastlabki asoslari shakllanadi.

2. Kasbga kirish bosqichi (Professional adaptatsiya): Oliy ta'lim muassasalarida o'qish jarayoni, ya'ni talabalik davri. Bunda nazariy bilimlar o'zlashtiriladi, dastlabki kasbiy ko'nikmalar shakllanadi, kasbiy muhitga moslashish va kasbiy madaniyatni o'zlashtirish ro'y beradi. Kasbiy qadriyatlar tizimi faol shakllanadi.

Xulosa

Mazkur tezisda oliy ta'lim tizimida talabalarning kasbiy shakllanishida aksiologik yondashuvning nazariy-metodologik asoslari va uni amaliyotga joriy etish mexanizmlari atroflicha tadqiq etildi. Ish doirasida "kasbiy shakllanish" va "aksiologik yondashuv" tushunchalarining mohiyati ochib berilib, ularning talabalar shaxsiyatini har tomonlama rivojlantirishdagi o'rni ko'rsatildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, faqatgina bilim va ko'nikmalarni egallash etarli emas, zamonaviy mutaxassis yuqori darajadagi kasbiy qadriyatlar tizimiga ega bo'lishi lozim. Kasbiy mas'uliyat, halollik, burchga sadoqat, vijdonlilik, insonparvarlik va professional etika kabi qadriyatlar bitiruvchilarning kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatga erishishining muhim omili hisoblanadi. Aksiologik yondashuv ta'lim jarayonida bu qadriyatlarni maqsadli ravishda shakllantirishga imkon beradi, talabalarda kasbga bo'lgan ichki motivatsiyani va ijobiy munosabatni kuchaytiradi.

Ishda aksiologik yondashuv asosida talabalarda kasbiy qadriyatlarni shakllantirishga qaratilgan pedagogik shart-sharoitlar va samarali mexanizmlar ishlab chiqildi. Xususan, innovatsion ta'lim texnologiyalari (case-study, loyiha ishlari, munozaralar, treninglar), shaxsga yo'naltirilgan ta'lim strategiyalari va o'qituvchining mentorlik roli bu jarayonda muhim ahamiyat kasb etishi nazariy va amaliy jihatdan asoslandi.

Olib borilgan empirik tadqiqotlar va pedagogik eksperimentlar ishlab chiqilgan metodika va tavsiyalarning samaradorligini tasdiqladi. Tajriba guruhi talabalarida kasbiy qadriyatlarining shakllanish darajasi nazorat guruhiga nisbatan sezilarli darajada yuqori bo'lganligi aniqlandi, bu esa aksiologik yondashuvning talabalarning kasbiy shakllanishiga ijobiy ta'sirini isbotlaydi.

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim tizimida aksiologik yondashuvni keng joriy etish, ta'lim mazmunini qadriyatlar bilan boyitish va pedagogik jarayonni shu tamoyillar asosida tashkil etish orqali jamiyat talablariga javob beradigan, yuksak ma'naviyatli, mas'uliyatli va kasbiy jihatdan yetuk mutaxassislarni tayyorlash imkoniyatlari kengayadi. Ushbu tadqiqot natijalari va ishlab chiqilgan tavsiyalar oliy ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
3. Zimnyaya I.A. Klimeyev G.V. Professionalizm i formirovanie professionala v obrazovatelnom protsesse universiteta. – Moskva: Issledovatel'skiy tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov, 2003.
4. Lyaudis V.Ya. Struktura uchebnoy deyatel'nosti. – Moskva: MGU, 1980.
5. Maslou A. Motivatsiya i lichnost. – Sankt-Peterburg: Evraziya, 1999.
6. Pedagogika. Enciklopediya. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Enciklopediyasi, 2006.